

Social Science Congress i Glasgow.

Meddelt af **C. Hage.**

The National Association for the Promotion of Social Science holdt dette Aar sine Møder i Glasgow fra 30te September til 8de Oktober. Det er den attende Kongres, denne Forening har afholdt siden dens Stiftelse 1857.

Man kan ikke af slige Møder vente sig nye Resultater i videnskabelig Henseende. Videnskabelig Forsken og Tænken gaar for sig i Stilhed; og om end Sammenkomster af Lærde fra forskjellige Egne og Lande give Anledning til befrugtende Udvexling af Ideer, saa er dog deres videnskabelige Betydning at søge i det Incitament, de afgive, ikke i deres umiddelbare Resultater. Langt mere gjælder dette, hvor det, som her, ikke drejer sig om et videnskabeligt Møde i egenlig Forstand; de engelske sociale Kongresser bestaa ikke, som de i Eisenach, fortrinsvis af Professorer og Lærde, men af Mænd i alle Samfundsstillinger, og Ledelsen af Forhandlingerne er i Statsmænds Hænder, ikke i Videnskabsmænds. Heller ikke kan der ventes direkte Resultater i politisk Henseende paa en Sammenkomst af private Mænd, der savne al Avtoritet til at sætte deres Anskuelser igjennem. Men Betydningen af slige Møder er den, at de videnskabelige Sandheder og Statsmændenes Ideer spredes ud over den

eneste Mark, hvor de i et frit og selvstyrende Land kunne bære praktisk Frugt: den offentlige Mening. Den praktiske Nytte af Sociologien, mere end af nogen anden Videnskab, afhænger deraf, at den trænger igjennem til Alle. Det er derfor en heldig Ide, at disse Møder holdes vexelvis omkring i Landets større Byer for at, saa vidt muligt, hele Befolkningen kan bringes successivt Ansigt til Ansigt med Bestræbelserne for at løse de sociale Opgaver. Den lokale Deltagelse i Glasgow var ogsaa betydelig; — navnlig var et stort Antal Damer højst samvittighedsfulde Tilhørere.

Kongressens Diskussioner giver et Overblik over Flertallet af de sociale Spørgsmaal, der staa paa Dagsordenen i England. Forhandlingerne førtes i fire Sektioner: for Jurisprudens; Opdragelse; Sundhedsvæsen; Økonomi og Handel.

Lord Moncreiff, *Lord Justice-Clerk of Scotland*, førte Forsædet i Sektionen for Jurisprudens. Det er en Mand i Treserne, med kraftige Træk, furede af sarkastiske og humoristiske Linjer og Rynker. Hans skarp-sindige og underholdende Indledningsforedrag viste, at han med en praktisk Jurists fuldendte Kjendskab til den britiske Lovgivnings labyrinthiske Væv forener en Statsmands Blik for Ønskeligheden af gennemgribende Reformer i Systemet.

Medens Loven, siger han, i sine egne Øjne er uforanderlig, vil Tiden bestandig forandre de Ting, i hvis Interesse Loven alene eksisterer; Tiden tildækker, udvisker, skaber, fortærer, indtil selve det Formaal, som Loven var bestemt til at tjene, er fuldstændig forsvundet eller i den

Grad forandret, at Virkningen af Lovens Bestemmelser bliver ganske det Modsatte, af hvad deres Hensigt var. Dette er en Proces, der gaar for sig fra Dag til Dag, men som Juristerne ere langsomme og temmelig uvillige til at se. Lovgivningen kommer langsomt hinkende, og denne tunghøre Gudinde er ubønhørlig, indtil Ondet er blevet stort og almindeligt, og talrige Forurettelser ere ofrede paa hendes Alter. Imidlertid ty Domstolene til snildrige Spidsfindigheder og Udflugter for at anvende en Regel, der er givet i ét Øjemed, til at løse Kombinationer, for hvilke de ikke ere givne, og som Lovgiveren ikke har drømt om. Denne Spidsfindighed bliver da atter selv optaget som et Princip; hvorfra der gjøres nye Deduktioner, og fra hver Rod voxer der saaledes ud en Uendelighed af Skud og Kviste, indtil vi staa i en uigjennembrængelig Urskov. Denne uundgaaelige Tendens maa modarbejdes derved, at Loven, som den er, bestandig bringes paa den offentlige Nyttes Prøvesten; det skal bestandig holdes for Øje, hvorvidt under Samfundets forhaandenværende Tilstande, Loven er i Stand til at yde Retfærdighed i største Delen af de Tilfælde, hvorpaa den er bestemt til at anvendes. Enhver Lov er i Følge sit Væsen en Ubekvemmelighed og en Uretfærdighed; det er umuligt at give en Lov, der ikke i nogle af de Tilfælde, hvorpaa den anvendes, vil virke uretfærdigt. Det eneste berettigede Synspunkt maa være, hvorvidt det Onde, den forhindrer, eller det Gode, den medfører, er saa omfattende, universelt, betydningsfuldt, at det opvejer det Offer, der bringes. Men medens en Lov fyldestgør denne Betingelse til én Tid, vil den ikke fyldestgøre den til en anden. Det Onde, der frygtedes, er muligvis helt forsvundet, eller det Gode, der ofredes, er voxet mange Fold

i Størrelse og Betydning; tilbage staar Loven, som den var, én Gang nyttig og retfærdig, nu skadelig og uretfærdig, fordi dens Elementer, i og for sig sunde, ere komne ud af alt Forhold og Symmetri med Samfundets Vilkaar. — Taleren gav herpaa en Række af specielle Exempler. Saaledes ere mange Love oprindelig givne for at beskytte mod Despoti og Underkuelse — «et ædelt og særlig karakteristisk Element i det engelske Retssystem»; den engelske Jurisprudens blev bygget paa Friheden som Grundsætning; thi England var det eneste Alter, hvor Frihedens Ild brændte, medens den var slukket over hele Evropa. «Herfra stammer *Habeas Corpus* Akten — for at beskytte den personlige Frihed; *the coroner's* Ligsyn — for at Mord ikke skulde gaa ustraffet; *the grand jury* — for at den Uskyldige ikke skulde forfølges; Juryernes Enstemmighed — for at hindre uretfærdig Domfældelse, og privat Retsforfølgning — for at afvende vilkaarlige og tyranniske Forholdsregler fra Kronens Embedsmænds Side.» Alt dette var herlige Bolværker mod Kongernes og de Mægtiges Overgreb i svundne Tider. Men nu er *the coroner's jury* for en stor Del bleven en offentlig Plage; *the grand jury* er noget nær det samme og «ser ud som at dømme en Mand i hans Fraværelse»; Juryernes Enstemmighed er en sindrig Indretning for at lade Forbryderne undslippe; privat Retsforfølgning er en utaalelig Uretfærdighed. Og det største Onde er den fuldstændige isolerede Tilstand, hvori det engelske Retssystem befinder sig; det taler et Sprog, anerkjender Axiomer, vandrer paa Stier, som intet andet evropæisk System forstaar. Hvorfor? Fordi den engelske Jurisprudens fuldstændig forkastede Romerrettens Avtoritet og dermed alle Kontinentets Systemer. «Romerretten var Despotiets Lovgivning,

— og det var nok.» En Bygning er bleven opført fra Generation til Generation udelukkende af Materiale fundet paa engelsk Grund; de mest krogede Omveje ere fulgte «alene for at undgaa at følge den slagne Vej, og det er en stadig Gaade for en kosmopolitisk Jurist, hvorledes han og hans engelske Ven nogensinde ere naaede til det samme Endepunkt.»

Det skotske System derimod, afset fra det, der er laant fra England, staar den almindelige evropæiske Familie nær. Forskjellen mellem de to Landes Systemer medfører mange Inkonvenienser; men hvorledes assimilere dem? Lord Moncreiff ser kun ét Middel: Kodificering. Han tror ikke, at vi nogensinde ville faa at se et saa gigantisk Værk som en almindelig Kode. «En Kode er en absolut Regerings Værk. Hvorledes en Bill med dette Formaal nogensinde skulde kunne passere gjennem en Underhus-Komite, er ikke let at se.» Derimod mener han, at Kodificeringen kunde foretages stykkevis; man kunde f. Ex. tage fat paa Handelsretten. Hvad der behøves, er en alvorlig og praktisk Begyndelse.

En anden Klasse af Mangler i Retssystemet ere de, der have deres Oprindelse i ukorrekte eller overdrevne Distinktioner. Saaledes den rent engelske Adskillelse af *Law* og *Equity*; Intet kan være mere ufilosofisk: *Law* skilt fra *Equity* er et Monstrum, der intet Steds hører hjemme. Imidlertid refererer denne Adskillelse sig i Virkeligheden kun til Domstolenes Jurisdiktion; den involverer ikke et Spørgsmaal om, hvad der er Ret, men om hvor den Forurettede skal gaa hen for at faa Oprejsning. Distinktionen skyldes oprindelig Domstolenes indbyrdes Jalousi, men er nu omgivet med saa mange tekniske Omstændigheder, at den næppe udviskes uden

ved en Kodes Hjælp. Adskillelsen mellem urørlig og rørlig Ejendom (*real and personal property, heritage and movables*) er et andet Exempel. Denne Distinktion er naturligvis ikke uden ganske rationelt Grundlag, men er bleven overdreven til det Yderste. Lord Moncreiff betragter de fevdale Fiktioner om Statens Medejendomsret til Jorden som fuldstændig udslidte og fordrer Anerkjendelse af Ejerens fuldstændige og ubetingede Raadighed over Jorden. Han ønsker Overførelse af fast Ejendom simplificeret saa meget som mulig, men tror ikke, at dette vil bidrage til at udstrække Besiddelsen af Jord til de mindre velhavende Klasser, — en naturlig Anskuelse for den, der kun betragter de engelske Landboforhold. Førstefødselsretten betragter han ikke abstrakt, men anser den for praktisk saa rodfæstet, at den, i det Mindste for Tiden, maa være udenfor Diskussion. Desuden «fostrer den en Foretagelses- og mandig Uafhængighedsaand hos de yngre Medlemmer af Familien, der i høj Grad har fremmet Nationens Velstand og Magt», — et Argument, der unægtelig nærmest synes mig at være en Omskrivning af Dr. Johnsons mindre komplimenterende Udtryk: at den kun gjør ét Fæ i Familien.

En tredje og sidste Klasse Mangler hidrøre fra Analogier. Saaledes Testationsretten, hvilken Lord Moncreiff betragter som en udelukkende Gave af den positive Lovgivning og som ikke i nogen Henseende hvilede paa en naturlig Rettighed. Der er et «Instinkt» til Indrømmelsen af denne Ret, der har vist sig i alle Lande, til alle Tider, og som alle Retssystemer have anerkjendt. Men der bør være Grænser; og det vilde saaledes være ønskeligt at afskaffe Retten til *entail*, ligesom Staten bør have Ret til, om hensigtsmæssigt skulde være, at gribe ind i

Anvendelsen af Legater efterladte til offentligt og velgjørende Brug.

En stor Mængde specielle Spørgsmaal forhandlede i den juridiske Sektion; mange af blot lokal eller Faginteresse. Af mere almindelig Interesse var en Diskussion, om hvorvidt Fordringen om Enstemmighed i Jurymens Kjendelser burde opretholdes. Flertallet frygtede for, at Enstemmighed ikke burde fordres i civile, derimod i kriminelle og quasi-kriminelle Sager. Spørgsmaalet «Hvorvidt nogle og da hvilke af de Personer, der for Tiden ere udelukkede, burde tilstedes som Vidner for Domstolene» giver et Indblik paa et enkelt Punkt i den engelske Lovs Abnormiteter. Udelukkede ere for Tiden: 1) Den Anklagede, 2) Ægtefæller for eller imod hinanden, 3) Personer, «der ikke tro paa nogen Gud», 4) Personer, der antages at være forud indtagne for eller imod, 5) Outlaws 3: Personer i visse Tilfælde straffede med Tab af borgerlige Rettigheder. Sheriff Dickson oplæste en fortrinlig Afhandling, der gav vægtige Grunde for i det Væsenlige at tilstede alle de Udelukkede, og i den paafølgende Diskussion var man i Hovedsagen gennemgaaende enig med ham. Det synes unægtelig en «forfærdelig Monstrøsitet», at den Anklagede selv, maaske den Eneste, der véd det Mindste om, hvorledes Sagen er gaaet til, skal være udelukket fra at sige et eneste Ord for at bevise sin Uskyldighed; imidlertid har jeg senere set et af Pressens ledende Organer erklære, at «det er en nem Sag at bruge store Ord, men at tilstede den Anklagedes Vidnesbyrd vilde være at vende op og ned paa alle den engelske Retsforfølgnings Principer!» Hvad angaar Ægtefæller holdt Nogle paa det Bestaaende for ikke at forstyrre den huslige Harmoni og tilintetgjøre den fulde

ubegrænsede Fortrolighed mellem Hustru og Mand. Udelukkelsen af Atheister ansaas almindeligt for at være en palpabel Selvmodsigelse. De to sidste Klasser frembyde mest teknisk Interesse. — Sektionen vedtog enstemmigt, at Kongressen skulde foretage Skridt for at virke til Assimilering af den skotske og engelske Lovgivning; — hvilke Skridt, fremgik imidlertid ikke fuldstændig klart.

Sir Edward Creasy oplæste en Afhandling om Voldgift af internationale Tvistigheder. Han ønskede, at alle civiliserede Stater skulde binde sig til at forelægge deres Stridigheder for en Voldgiftsrets Afgjørelse og forpligte sig til med væbnet Magt at modsætte sig den Stat, der — med mindre dens Existens er truet — begynder Krig uden Voldgift eller nægter at anerkjende Voldgiftsrettens Kjendelse, med mindre denne har været ledet med grov Udygtighed og Uretfærdighed. Hvilke disse Undtagelser skulde være, der berettiger til Krig, vilde ikke frembyde praktiske Vanskeligheder; det vilde ikke blive overladt til den enkelte Stat at dømme herom, men «til de andre Staters kollektive sunde Fornuft». Han indrømmede, at der vilde foranlediges betydelig Diskussion og Tidsspilde. Men saa meget desto bedre! Det hidsige Blod vilde faa Tid til at kjøles, og naar Besindigheden vendte tilbage, vilde uberettigede Fordringer frafalde, og berettigede anerkjendes. — Det er nogle mærkelige naive Ideer, disse internationale Voldgiftsmænd have! Med Rette fremførte Lord Moncreiff, at Paaskudet for Krig er ikke Krigens Grund; det vil være let nok ved Voldgift at fjerne ét Paaskud, men et andet vil blive fundet. — Sir Edward og de andre britiske Fredsvenner synes i Virkeligheden at tro, at de moderne Krige ikke have nogen dybere Rod end de miserable Paaskud, der vise sig paa Overfladen. Voldgift

vil være fortræffelig til at afgjøre Smaating, der alligevel ikke vilde have ledet til Krig, eller hvor Parterne selv ønske at undgaa Krig. Men der er Kampe, der maa kæmpes ud; der er næppe nogen Krig siden 1815, der kunde have været undgaaet, og andre staa for Døren af samme Art. Men lad end den offentlige Moral og den gjensidige Velvillie mellem Folkene voxe saa højt, at nationale Krige bringes til en Ende; en Krig bliver tilbage: en stor religiøs eller politisk Ide er aldrig trængt igjennem og vil aldrig trænge igjennem uden efter en fysisk Kamp. Man kan voldgive, sjakre, tinge om Varer, Penge, Byer, Lande, Mennesker; men man kan ikke tinge og gaa paa Akkord med en Ide. Det er i Sandhed vanskeligt at se, hvorledes en Strid mellem absolut uforenelige og gjensidig ufordragelige Anskuelser, hvis Tilhængere paa hver Side holdes oppe af den stærkeste Overbevisning og den dybeste Følelse af deres Ret, nogensinde skal kunne løses uden ved Sværdets Hjælp. *Ultima Ratio Regum*, som de bourbonske Prinser førte paa deres Kanoner, er ligeledes *Ultima Ratio Populorum*, og hvad mere er: *Ultima Ratio Rationis*.

Drukkenskab og Værtshuse kunde ikke undgaa at blive berørte; næst efter religiøse Stridigheder, der ogsaa her i Landet synes at antage en bestandig mere akut Karakter, er der intet Thema mere uforanderligt paa Dagsordenen. Storbritannien konsumerer mere Alkohol end noget andet evropæisk Land; Ondet er i Øjne faldende og avler en Uendelighed af Forbrydelser. Til Gjengjæld er der en fanatisk Agitation for at kue det ned. Allerede er Drukkenskaben belagt med svære Lænker. Ikke at tale om, at Skatterne paa Spirituosa afgiver over Halvdelen af Rigets samlede Indtægter, — men Sælgerne af

Spirituosa ere under en skarp Kontrol. Den Rejsende, som første Gang tager sin Souper i en londonsk Restauration, vil meget overraskes ved ud paa Aftenen at se en Policeman komme ind og holde Vagt, at Ingen smager de forbudne Varer. I Skotland ere alle Udsalg fuldstændig lukkede om Søndagen. Men de yderliggaaende *Alliance*-mænd ere ikke tilfredse. Sir Wilfrid Lawson mønstrer for Tiden 90 Alkoholsstormere i Parlamentet, og det Gladstoneske Kabinet var gunstig stemt for hans *Immissive Bill*, der vilde tillade de to Tredjedele af et Distrikts Beboere aldeles at lukke alle Udsalg af spirituøse Drikke. Denne Bill var en af Hovedaarsagerne til at Disraeli nu holder Tøjlerne, og af Erkjendtlighed mod Ministeriets Allierede blev der i sidste Session foretaget nogle mindre Forandringer i Værtshusholdernes Favør. Striden er lige varm. Paa Kongressen var der baade Advokater for Værtshusenes absolute Tilintetgjørelse og skarpe Modstandere af en Lovgivning, der vilde virke ensidigt og trykkende paa de lavere Klasser.

I Sundheds-Sektionen præsiderede Dr. Lyon Playfair, den bekjendte Kemiker, Postmaster-General i Gladstones Ministerium. Hans Hovedforedrag var vistnok baade det nyttigste og det almen-interessanteste, der hørtes paa Kongressen. Fuld af Liv, Lune, Lærdom og Klarhed, var han i lige Grad Mester over Emne og Fremstilling. Jeg maa begrænse mig til nogle korte Antydninger. — Overalt i Skotland, siger han, er Dødeligheden i Tiltagende. Byerne voxer i Størrelse og Tæthed, og de sanitære Forholdsregler holde ikke Skridt med de stigende Krav. I Glasgow er den aarlige Dødelighed 30 pro mille, eller lige saa stor som i Kalkutta og Bombay; i London kun 22 pro mille. Dødeligheden i Byerne behøver ikke

at overstige 17 p. m.; men selv om vi tage London som Udgangspunkt, «dø der aarlig her i Glasgow 4000 Mennesker, som ikke burde dø. I hele Storbritannien bortrives der aarlig 150,000 Mennesker før Tiden, og halvfemte Million ere syge, som slet ikke skulde have Lov til at være syge». Hvilken vid Mark for sanitære Bestræbelser! Nuvel, — Hovedsumm'en af hvad al sanitær Videnskab lærer, er Renlighed. Renlighed er Hygiejniens Alpha og Omega; dens Feltraab er Profetens prægnante Paamindelse: «Vask Dig og vær ren!» Ingen Epidemi kan modstaa Renlighed, dette Ord taget i det videste Omfang: rene Personer, rene Huse, rene Gader, rene Floder, ren Luft, rent Vand, ren Jordbund. I en livlig historisk Skitse viste han, hvor megen sund Indsigt Oldtidens Folkeslag havde i sanitære Anliggender. Efter Drabet af Penelopes Friere lader Homer Odysseus foretage en Desinfektion af Huset efter alle Kunstens Regler. Moses, der havde gaaet i Ægypternes Skole, gav hygiejniske Forskrifter fulde af Klogskab; kun Skade, at et af hans Læremestres Bud: «Du skal ikke besmitte Floder», ikke gik over i Dekalogen. Hvor højt Renlighed holdtes hos Romerne behøves kun at nævnes. Men efter den antike Kulturs Undergang havde Verden at gjennemgaa mørke Tider af aandeligt og fysisk Barbari. «I tusend Aar var der ikke en Mand eller Kvinde i Evropa, som nogensinde tog et Bad. Intet Under, at der fulgte disse forfærdelige middelalderlige Epidemier, der bortrev en Fjerdedel af Evropas Befolkning: Pesten, den sorte Død, Svedesygen og de skrækkelige mentale Epidemier, der fulgte i deres Spor: Danse-, Mjave- og Bidemanierne.» Boligerne, selv de velhavende Klassers, vare i en ubeskrivelig Tilstand af Smuds, Skarn og Raaddenskab.

Gulvene vare belagte med Straa, og efterhaanden som det raadnede strøedes et nyt Lag ovenpaa. Ja personligt Smuds blev anset som et Tegn paa Hellighed. «Munkene efterlignede den tidlige Kristendoms Eneboeres og Helgenes snavsede Vaner; thi de tidlige Kirkefædre anbefalede dem. St. Jeronimus roser Eneboernes Urenlighed og ophøjer navnlig en ægyptisk Eremit, der kun kæmmede sit Haar paa Paaskesøndag og lod sine Klæder raadne paa Kroppen. St. Thomas a Beckett's Underklæder vare i en Tilstand, som man gyser ved at tænke paa. Og saaledes mente Munkene lige til Reformationens Tid, ja til Dels lige til den Dag i Dag, at Besudling af Legemet ved Antithese tydede paa Sjælens Renhed.» Kort sagt, Doktoren synes at være enig med de onskabsfulde Kritikere, der før ham have paastaet, at Legenderne om Helgene og Martyrer, der paa vidunderlig Maade skaanedes af graadige Tigre og Løver, finde en naturlig Forklaring deri, at selv det mest glubende Dyr ikke kunde udholde Lugten af de hellige Mænd. — Taleren gik dernæst over til det, der er ikke mindre vigtigt end personlig Renlighed: ren Luft, rent Vand, ren Jordbund. Luften, siger han, er en vidunderlig Selvreenser, og vi skulle blot have at efterligne den Lære, som Naturen selv giver os. Først og fremmest tillades de usunde besmittede Dunster aldrig at blive staaende stille paa en enkelt Plet; de stadige Luftstrømninger føre dem bort, sprede dem over hele Atmosfæren og blande dem fuldstændigt med denne. Luftens Ilt angriber da kemisk disse miasmiske Partikler og brænder dem op lige saa fuldstændigt, som om de vare gaaede gennem Ild; deres organiske Karakter tilintetgjøres, og de forvandles til uorganisk Kulsyre, Vand, Ammoniak. Paa samme Maade desinficeres Usundheden.

i Jordbunden, naar denne er tilstrækkelig porøs til at gennemtrænges af Luften. Men hvor ganske modsat handle vi ikke ved at grave Møddinger lige ved vore Døre, utilgængelige for Luften, sande Rugesteder for Epidemier. Eller vi kaste vore «Afskyeligheder» i Drænledninger, lade dem flyde ud i vore en Gang saa skjønne Floder og knurre som arrige Ulve, naar de uskyldige Lam længere nede ad Strømmen ikke vil tage imod den Drik, vi byde dem. Ogsaa Floderne indeholde i deres normale Tilstand tilstrækkelig Luft til at ilte og tilintetgjøre tilfældige Urenligheder; men de ere magtesløse overfor de Masser, der øses i dem fra de store Byer. Vi have nu rigelig og praktisk Kjendskab til, hvorledes Drænvand kan renses, og det er paa høje Tid, at det under svære Mulkter forbydes Kommuner og Fabrikker at besudle Floderne. — Taleren berørte en Række af andre Spørgsmaal; saaledes «Begravelse eller Brænding af Ligene?» Tidligere havde han holdt paa det sidste og foreslaaet Opbrænding i hvidglødende Gasretorter, «saa at vi kunde vedblive at leve i Lyset af vore Forfædre»; efterhaanden var han derimod kommen til at anse Begravelse i Jorden for det viseste, naar det kun ikke sker midt imellem de Levende eller med tæt Sammenhobning af de Døde. Hvad der fremfor Alt bør arbejdes imod i de store Byer, er den tætte Sammenpakning af Befolkningen. Dødeligheden stiger i en forfærdelig Grad i de overfyldte Kvarterer; men derfor aftager ikke Folkemængden; langt fra! Lav Moral, lav Intelligens, elendigt Udkomme, tidlige Ægteskaber lade Fødslerne løbe et sejrrikt Væddeløb med Dødsfaldene; «og skjønt mere end Halvdelen af Afkommet fejes bort i en spæd Alder, saa vil dog næsten en Tredjedel gro op til Trods for alle de omgivende Onder for at følge i deres

Forældres Spor og videre forplante en Race uvidende, elendig, umoralsk som de selv.»

Dr. Playfair udtalte det Haab, at den nuværende Regering vilde opfylde sine Løfter om Forbedring i den sanitære Lovgivning, og at den, hvad der var langt vigtigere, vilde forsøge en fuldstændig Reorganisation af de lokale sanitære Avtoriteter. At nøjes med at hobe nye Love paa den alt eksisterende ufordøjelige Masse af sanitære Love vilde være, som vore Forfædre, at strø lidt ren Halm ovenpaa den Masse, der alt ligger og raadner paa Gulvet; hvad der mangler er en bedre Organisation og en bedre Administration paa Basis af de eksisterende Love. Jeg har senere set, at et Medlem af Kabinettet har bebudet sanitære Forholdsregler som Ministeriets vigtigste eller rettere eneste Program for den kommende Session. Hvis Nogen er bunden til at gjøre i denne Henseende hvad han kan, er det sikkert nok Disraeli, der forlængst har erklæret *Public Health is Public Wealth*, og som i «Lothair» udvikler, at al Statsmandskunst koncentrerer sig i Sundhedsplejen som et Knudepunkt. Faderen til det berømte *Sanitas sanitatum, omnia sanitas* har en fortrinlig Lejlighed til at vindicere sig til Ære de Liberales Betegnelse af hans Politik som en *policy of sewage* (Kloakpolitik).

Til endnu en Bemærkning giver Dr. Playfair's Foredrag Anledning. De fleste Mennesker ville samstemme i den gamle Poets Ord:

‘Υγιαίνειν μὲν ἀριστον ἀνδρὶ θνατῷ*),

men tillige indskærper Dr. Playfair, at dette Godes Bevarelse kun ufuldstændigt beror paa En selv. Ingen har

*) «Sundhed er det bedste af menneskelige Goder».

Fred længere end Naboen vil, og Ingen har Helbred længere end Naboen vil — være renlig. Den Enkeltes Sundhed afhænger af Alles Sundhed. Der vil vanskelig kunne findes et mere slaaende Exempel paa Uholdbarheden af den «hellige Skranke», som Stuart Mill drager om Individets Frihed. Udelukkelsen af Samfundets Myndighed fra en Kreds af Anliggender, der kun skulde berøre Individet selv, og hvori ingen Anden skulde have Ret til at blande sig, beror paa en Adskillelse, der er uden principiel Gyldighed om end praktisk af stor Gavnlighed. Intet vil synes et mere blot personligt Anliggende end Renlighed; og dog er Renlighed ikke en privat Fornøjelse, men en offentlig Pligt. Hvis det ikke var saa utilraadeligt at styrte os i friske Grundlovskampe, vilde det nok være Umagen værd at faa en ny Paragraf indsat: «Hver Undersaat har at tage sit daglige Morgenbad og at bruge dygtig Sæbe dertil.»

Blandt Diskussionerne i Sundheds-Sektionen ville Fagmænd uden Tvivl finde stor Interesse i en animeret Forhandling «Om det hensigtsmæssigste Kloaksystem for Byer». Mangfoldige Systemer og Theorier fremsattes, angrebes og forsvaredes. Jeg for min Part maa tilstaa min Mangel paa Indsigt i dette liflige Emne. — Man debatterede fremdeles, hvorvidt Dødeligheden blandt Børnene paavirkes af Mødrenes Beskæftigelse i Fabriker, og hvorvidt denne deres Beskæftigelse burde legalt begrænses. Næsten alle Talere vare enige om, at Lovgivningen ikke burde blande sig i dette Anliggende, og at «en Lov af den Art ikke kunde føres igjennem i et frit Land.» — En Forhandling om Tilvejebringelsen af sunde Arbejderboliger indledes af Bailie Morrison med en værdifuld Fremstilling af de omfattende sanitære Arbejder, der ere

foretagne i Glasgow i de senere Aar. De skyldes væsenlig den afdøde Lord Provost Blackie's Energi og den Impuls, som gaves af den sociale Kongres, den Gang den for fjorten Aar siden holdt sit forrige Møde der i Byen under Forsæde af Lord Brougham. Meget staar tilbage at gjøre i Glasgow, men langt værre har det været. I de sletteste Kvarterer af Byen var Dødeligheden, i det sidste Aar før deres Nedbrydelse begyndte, stegen til 70 pro mille.

(Sluttes.)